

**АГОП МЕЛКОНЯН
ДЖЕК ЛОНДОН КАТО
ФАНТАСТ**

chitanka.info

Джек Лондон (1876–1916) няма нужда да бъде представян — той още приживе записа името си сред класиците на американската литература на ХХ век. Пък и едва ли има образован човек, който в своето юношество да не се е докосвал до най-прелестната школа за мъжество — до суровия, но благороден свят от „Морският вълк“, „Сияйна зора“, „Мартин Идън“, „Дивото зове“, „Белият зъб“, „Хора от бездната“ и т.н. Но малцина са онези, които познават Джек Лондон като фантаст — първо, защото тези произведения почти винаги убягват от вниманието на съставителите и издателите, и, второ, защото в идейно-философско и художествено отношение повечето от фантастичните творби на Дж. Лондон отстъпват пред реалистичната му проза.

Когато навлиза в литературата, Джек Лондон има зад гърба си единствено една бурна и стремителна биография. За своя път към върха той се бори дълго и упорито, докато в 1899 година успява да разчупи леденото равнодушие на издателите — в януарската книжка на „Овърленд менсли“ („Междуконтинентален месечник“) се появява неговият разказ „За онези, които са на път!“. Тази година се оказва преломна в живота му — негови разкази се печатат в няколко авторитетни списания и предизвикват взривове от читателски възторзи, а година по-късно авторитетното бостънско издателство „Хоутън Мифлин“ издава и първата му книга — „Синът на Вълка“.

Защо се спирам специално на литературния дебют на Дж. Лондон? За да покажа, че неговият интерес към фантастиката идва в самото начало на творческия му път — още в 1899 година той написва първия се научнофантастичен разказ „Хиляда смърти“.

За да разберем по-пълно, по-цялостно фантастичните произведения на Дж. Лондон, ще трябва по-подробно да анализираме факторите, формирали това творчество: състоянието на англоезичната фантастика в този период и идейно-научните позиции на автора.

В американската фантастика вече е извисена безсмъртната фигура на Едгар Алън По (1809–1849) — великия романтик, бащата на съвременната фантастична и криминална литература. В своя „Дневник“ (16 юли 1856 години) братя Гонкур пишат: „След прочитането на По ние открихме нещо, което, струва ни се, публиката не подозира. По — това е нова литература, литература на ХХ век, научно фантазиране, измислица, която може да бъде доказана, както

A+B, литература едновременно маниакална и математическа. Въображение, действащо по пътя на анализа... с една дума, това е роман на бъдещето, призван повече да описва онова, което става в мозъка на човечеството, отколкото онова, което става в неговото сърце.“

Тази характеристика е твърде прозорлива и точна, но за съжаление, По дълго остава самотник в литературата. В Европа се изправя друга безсмъртна фигура — на Жул Верн (1828–1905), на „великия мечтател от Републиката на бъдещето“. И цялата фантастика от втората половина на миналия век минава под знака на Верн — Едуард Белами, Теодър Херцке, Уилям Брадшоу, Джордж Грифит, Уилям Морис, за да стигне до един от непревзетите си върхове при Хърбърт Уелс (1866–1946).

Уелс е съвременник на Джек Лондон. Когато младият американски моряк и златотърсач дебютира във фантастиката, англоезичният свят току-що е прочел „Машината на времето“ „Островът на доктор Моро“, „Невидимият“, „Война на световите“. Публиката е възхитена и аплодира автора им. Но всяко голямо име изпълнява двойствена роля — създавайки образци, то превзема една височина, но едновременно с това създава щампи на идеи, герои и ситуации, оплодява перата на цели армии от епигони.

Като цяло духовната физиономия на Джек Лондон е твърде противоречива. Съвсем млад той се запознава с произведенията на Маркс и Енгелс, чете Бабьоф, Сен Симон, а с тях и Прудон, и Ницше, и Шопенхауер. В 1894 година постъпва в Социалистическата работническа партия, но в същото време остава убеден индивидуалист, проповядва собствени антипартийни тези, а към края на живота си скандално скъсва с партията. Той създава великолепни образи на прости труженици и борещи се за правата си работници, на угнетени пролетарии и смели революционери, а едновременно с това понякога проповядва анархистични убеждения, краен волунтаризъм, дори расизъм. Тези вътрешни идейни противоречия са оставили своя отпечатък и върху фантастичните му произведения.

В началото фантастът Дж. Лондон работи под знака на Уелс и разработва познати, стандартни за времето си идеи. В тези разкази зли учени създават кошмарни оръжия, насочени срещу цялата планета, или

използват откритията си за целите на собственото си преуспяване. Ето няколко примера:

„Хиляда смърти“ (1899) — жесток самотен учен използва собствения си син в експерименти за съживяване на умрели, после синът използва загадъчно свръхоръжие и дематериализира баща си.

„Подмладяването на майор Ратбоун“ (1899) — открито е подмладяващо вещество, извлечено от лимфата.

„Сянката и блясъкът“ (1903) — двама гениални учени постигат пълна невидимост. Единият — чрез усъвършенствуването на пигмент, поглъщащ светлината, а другият постига пълна телесна прозрачност.

„Враг на целия свят“ (1908) — зъл гений разработва свръхоръжие (генератор на електромагнитни снопове, нещо като съвременен лазер), с което тероризира света.

Във втората половина на миналия век започва революцията в съвременната биология. След Дарвиновия труд „Произход на видовете“ (1859) въпросът за произхода и развитието на човека и човешкото общество става един от централните на научната мисъл. Не закъсняват и спекулантите — ония, които прилагат идеите на дарвинизма извън еволюцията на биосферата и разработват лъжливи или реакционни социални теории, като например антропосоциологията на д-р Лапуж, малтусианството, социалдарвинизма или органичната теория на обществото на Спенсър. Борбата между различните школи и теории е и остра, и сложна. Не остава настрана и фантастиката.

През периода април-юни 1906 година Джек Лондон написва едно от най-добрите си фантастични произведения — повестта „Преди Адам“. Дълбокото подсъзнание на един съвременен младеж притежава странната способност да се пренася в сънищата си при своите прадеди, когато маймуната все още не е станала човек. Тук за пръв път Дж. Лондон развива идеята за „родовата памет“ — отзвук от идеалистическото учение на Август Вайсман (1834–1914), за „веществото на наследствеността“, за паметта, която се предава от поколение към поколение (хермоплазма). Макар че тази идея няма никакво научно покритие, тя е жива и до днес — като „генна памет“ можем да я срещнем дори в „Острието на бръснача“ от Иван Ефремов.

Със завидно майсторство Дж. Лондон описва борбата за надмощие (борба биологическа, която обаче е и социална) между

маймуночовеците, живеещи по дърветата, и троглодитите, населяващи пещерите. В тази борба побеждават силните, но не защото са биологически по-приспособени, а защото така по-добре резонират на ницшеанските идеи на автора. Желанието си да напише повестта Дж. Лондон обяснява така: „Написах «Преди Адам», защото не бях съгласен с научните твърдения на С. Уотърлоу в неговата «История на Ейб». Той кара примитивния човек в рамките на едно поколение да открие огъня, да опитоми кучето и коня, да изобрети лъка, стрелата и копието и да достигне сложна племенна организация. И затова написах повестта «Преди Адам», за да покажа две неща: 1) грешките и отстъпленията в процеса на биологичната еволюция; и 2) че в живота на едно поколение примитивният човек може да изобрети единствено оръдие, например съд от тиква, с който да пренася вода и плодове.“

Макар че плаща данък на социалдарвинизма, повестта на Дж. Лондон има високи художествени достойнства.

Още по-краен е той в разказа „Несравнимото нашествие“ (1910), в който робува на реакционната теория за върховната мисия на бялата раса. Белокожи нашественици унищожават Китай чрез въздушно нападение с бактериологично оръжие и след геноцида създават цветуща във всяко отношение държава. Както се казва — няма нужда от коментар.

Твърде интересен е разказът „Когато светът беше млад“ (1910). Разказва се за необикновения живот на Джеймс Уорд, в когото живеят две души — на калифорнийски бизнесмен и на древен езичник от германските племена. През деня Уорд е цивилизован, възпитан, но през нощта в него се събужда дивакът, който го компрометира. Успокоението идва едва когато тевтонецът умира.

В 1912 година Дж. Лондон написва едно от най-добрите си фантастични произведения — повестта „Алената чума“. Без преувеличение може да се твърди дори, че това са едни от най-хубавите страници в цялото творчество на писателя. „Алената чума“ вълнува и с хуманистичната си позиция, и с великолепните си образи.

Жестока болест (Алената чума) покосява в 2013 година почти цялото население на света. Остават малцина, почти напълно подивели, но въпреки това разделени на враждуващи касти. Покъртителен е разказът на бившия професор Смит, който се опитва да запознае

полудивите деца с разцвета на цивилизацията и да им вдъхне поне грам човеколюбие.

В тази повест Дж. Лондон развива тезата за цикличния ход на историята, за повторемостта на събитията, а борбата между доброто и злото е като люлеенята на махалото.

Джек Лондон написва и няколко разказа, които условно можем да наречем фантастични, защото са социални утопии или антиутопии. Един от тях например е „Силата на силните“ (1911), дал заглавието на едноименен сборник. Разказвайки за борбите вътре в едно полудиво племе, авторът внушава, че само единството на прогресивните сили е гаранция за бъдещото щастие на човечеството. „Ще дойде време — пише той, — когато глупаците ще загинат, а останалите ще тръгнат напред. Те ще обединят своите сили и ще бъдат най-силни сред силните...“ По-късно Джек Лондон обяснява, че е написал разказа като отговор на нападките на Ръдиърд Киплинг срещу социалистическото движение.

От групата на социално-утопичните фантастични разкази са и „Любопитен откъс“ (1908), „Голиат“ (1908), „Мечтата на Дебс“ (1909). За ролята на тези произведения е показателен фактът, че „Силата на силните“ и „Мечтата на Дебс“ са били издадени в отделни брошури и разпространявани сред работниците от отделенията на Социалистическата работническа партия.

Най-качественото фантастично произведение на Дж. Лондон безспорно е романът „Скитникът между звездите“. Той е публикуван от издателство „Макмилън“ в 1915 година, а по-късно е преиздаван под заглавието „Смирителната риза“. Романът разказва за един затворник, който изработва в себе си способността да пренася душата си в чужди тела и по този начин живее в различни страни и различни епохи.

Веднага след публикуването на романа критиката обвинява автора, че вярвал в мистичната теория за „пренасянето на душата“, че едва ли не е написал съчинение за спиритизма. Най-добре от нападките се защитава самият Дж. Лондон, който в писмо до свой приятел пише: „Обърнете внимание също на шегата, която аз изиграх на философията, показвайки превъзходството на силата на ума над материята и по този начин направих роман, приемлив за привържениците на «християнската наука», на «новото мислене» и за

милионите хора в Съединените щати, които днес се интересуват от подобни теории. Разбира се, всичко това е псевдонаучен и псевдофилософски подход (б.м. — А.М.), но той придава на книгата своеобразен вкус... Ключът към цялата книга е: духът тържествува!“

За непредубедения читател е ясно, че „пренасянето на душата“ е чисто писателски подход, позволяващ да се описват различни исторически епохи, а не идейно ядро и център на романа. Точно така, както сега за тази цел се използват „свр̀хсветлинни звездолети“ или машина на времето.

В последните една-две години от своя живот Джек Лондон преживява тежка идейна криза. От една страна, той не вярва вече в революционната мисия на своята партия (не без основания!), от друга — все повече се съмнява в собствените си творчески сили, от трета — здравословното му състояние е сериозно разклатено. Фантастичните разкази, които пише през този период, отразяват тази вътрешна криза.

Особено показателен в това отношение е разказът „Неизменността на формите“ (1916, публикуван след смъртта на автора). В същия дух е и новелата „Червеното“ (публикувана 1918 година) — едно съвременно общество, което живее в каменната ера, създава култ към смъртта, а обект на култа е някаква тайнствена сфера, дошла от небето.

През своя кратък и бурен живот Джек Лондон написва около двадесет фантастични произведения, повечето от които се включват само в обемистите събрани съчинения. Но три от тях — „Преди Адам“, „Алената чума“ и „Скитникът между звездите“ — показват истинските творчески възможности на великия писател. С едно от тях ви предстои среща.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.